

ШЕВЧЕНКІВСЬКЕ КРАЄЗНАВСТВО

**Володимир ДЗЕГА
Віктор КОЗОРІЗ**

ТАРАС ШЕВЧЕНКО НА ДРАБІВЩИНІ

У спогадах сучасників Тараса Григоровича Шевченка та працях вітчизняних шевченкознавців досить часто згадується епізод, пов'язаний з перебуванням поета в селі Мойсівці Пирятинського повіту Полтавської губернії (тепер с. Мойсівка Драбівського району на Черкащині), яке в середині XIX ст. було власністю княгині Т. Г. Волховської і славалося своїми велелюдними балами. 29 червня (12 липня) 1843 року одним із гостей цього світського дійства став і Т. Г. Шевченко, який уперше приїхав до Мойсівки в супроводі письменника Є. П. Гребінки. Тут молодий, але вже відомий Шевченко познайомився з О. С. Афанасьєвим-Чужбинським, Яковом де Бальменом, О. В. Капністом, а також із Закревськими, які мешкали в селі Березова Рудка. Особливо знаковим для нього було знайомство з Віктором Закревським, організатором і «старійшиною» місцевого «товариства мочемордія», а також із учасником декабристського руху Олексієм Капністом, який мешкав у селі Ковалівці. Пізніше Шевченко не раз бував у маєтку О. Капніста, виконав для нього копію з портрета М. Репніна-Волконського роботи Й. Горнунга і подарував свій малюнок «Сліпий» («Невольник»).

Дуже символічним для Шевченка було ще одне знайомство, яке відбулося під час його першого приїзду до Мойсівки. Тоді на балу в княгині Волховської він познайомився з Ганною Закревської, молодого дружиною поміщика Платона Закревського, в яку палко закохав-

ся і проніс це кохання через усе життя. У 1843 Шевченко намалював портрет Ганни, а 1848, вже на засланні, присвятив їй вірша «Г. З.»:

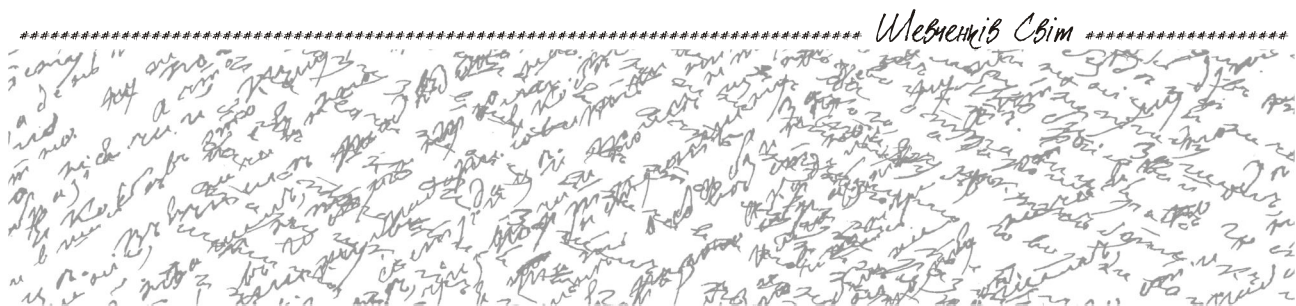
*...Ніколи
Ти не здавалася мені
Такою гарно-молодою
І прехорошою такою
Так, як тепер на чужині... –*

писав поет, звертаючись до свого кохання...

Як стверджують шевченкознавці, після перших відвідин Мойсівки Шевченко щонайменше ще двічі приїздив до цього села на бали, влаштовані княгинєю Т. Г. Волховською (12.01.1844 р. і 12.01.1846 р.), бо залишив про ті події не тільки письмові, а й художні спогади. Під час одного з цих візитів Шевченко намалював портрет поміщиці О. І. Шостки, який розіграли в лотерею, а також зробив акварельний малюнок «Бал у Волховських» (обидві роботи не знайдено). Пізніше, вже відбуваючи заслання на Кос-Аралі, в одному з листів до княжної В.М. Рєпніної він писав: «В Мосевке для меня была если не искренняя радость, то во всяком случае и не угнетающая тоска...». Про перебування в цьому селі він також згадував у вірші, присвяченому Ганні Закревській («Г. З.»):

*І те село, і ті люде,
Де мене, мов брата,
Привітали! Чи жива ти
Старесенька мати?
Чи збираються ще й досі
Веселії гості
Поголяти у старої,
Поголяти просто?
По-давньому, як-то кажуть,
Од світу до світу?
А ви, мої молодії
Веселії діти,
Рожевії дівчаточка,
І досі в старої
Танцюєте, красуетесь...*

Варто нагадати, що відвідування Шевченком Мойсівки відбувалися в той період, який пізніше отримав назву «Три літа» за назвою однойменної поетичної збірки. І це був переломний період у його житті й творчості. Знайомство з відомими представниками аристократичних родин, зокрема в Мойсівці, суттєво змінило світоглядну позицію Шевченка, сприяло критичному переосмисленню ним реальної дійсності, а водночас помітно вплинуло й на його особисту долю. Тут ми не можемо оминати своєю увагою статтю Сергія Єфремова «На переломі», який також стверджував, що період 1843 – 1845 років був переломним у житті поета, «час формування доброго матеріалу поетичного в свідому поетич-

ну й громадську силу» [3, 105]. А Наталія Полонська-Василенко писала, що в цей час відбувалася «важлива зміна в настроях і поглядах Шевченка, що дістане вираження в зміні мотивів його поезії» [5, 232].

Мабуть, саме з цієї причини період «Трьох літ» і мойсівські епізоди в біографії Т. Г. Шевченка стали предметом прискіпливих досліджень як біографів – сучасників поета – А. О. Козачковського, О. С. Афанасьєва-Чужбинського, М. К. Чалого, О. Я. Кониського, так і шевченкознавців ХХ століття – П. Зайцева, М. Шагінян, П. Жури, І. Дзюби, Є. Кирилюка, С. Єфремова П. Федченка та інших. Окремі аспекти перебування Шевченка в Мойсівці також висвітлено у працях Д. Косарика, Г. Паламарчука, у численних газетно-журнальних публікаціях, зокрема й місцевих краєзнавців О. А. Дорошенка, В. П. Щерби, М. П. Ніколаєва та інших.

Утім, у більшості біографічних праць, присвячених Шевченку було несправедливо обійдено той факт, що період «мойсівського буття» поета спричинив не тільки зміну його світоглядних і творчих позицій, а й провів чітку межу в сприйнятті його образу, з одного боку, як справжнього національного пророка і гнівного «обличителя» царизму, а з другого – як тонкої й чутливої особистості, яка була здатна на глибокі романтичні почуття і мала свої людські слабкості. Скажімо, багато дослідників сором'язливо обходило й оминає той факт, що, перебуваючи в Мойсівці, Шевченко познайомився з місцевим «товариством мочемордія», яке об'єднувало представників українського дворянства та ліберальних поміщиків, і весело проводив із ними свій час. Відлуння «мочемордівської» теми також можна знайти у творчості поета, зокрема у вірші, написаному в 1847 році:

*Вип'єш першу – стрепенешся,
Вип'єш другу – схаменешся,
Вип'єш третю – в очах сяє,
Думка думку поганяє.*

Таким чином, перебування Шевченка в Мойсівці, особливо під час першого приїзду, справді залишило помітний слід у його житті і творчості. А щоб краще уявити ту психологічну атмосферу, в яку занурився поет, треба насамперед звернутися до спогадів його сучасника, письменника й етнографа О. С. Афанасьєва-Чужбинського. Його особисте знайомство із Шевченком відбулося саме в Мойсівці, і пізніше він так описував це знайомство:

«...У 1843 році Шевченка уже знали українські пани; для простолюду поет і досі залишається невідомим, хоча всі твори його доступні селянинові і принесли б йому велику насолоду. До цього ж року відноситься і моя перша зустріч з Шевченком у Полтавській губернії. Було це наприкінці червня. На Петра й Павла в одному старовинному домі у Т. Г. Волховської з'їжджалися поміщики не лише з Полтавської, а й з Чернігівської і навіть Київської губерній, і свято тривало кілька днів. Дім цей був останнім у своєму роді; вісімдесятирічна господиня його — явище також неможливе у наш час, і тому читач не нарікатиме, якщо я змалюю трохи побут славетної колись Мосівки. 12 січня — день іменин господині, і 29 червня, здається, день іменин покійного Волховського — святкувалися бучно; і в ці дні збиралося у Мосівці до двохсот осіб, дея-

кі пани приїздили кількома екіпажами у супроводі численної челяді. Все це треба було розмістити і годувати. Останнім часом господиня була майже сліпа, пристрасна картярка, вона вже не могла грати сама і лише просиджувала далеко за північ біля гравців, тішачи слух свій приємними картярськими вигуками і радіючи з якогось казусу. Старенька мало що вже й пам'ятала, знаючи тільки найближчих гостей, а про більшість відвідувачів, особливо з молоді, ніколи й не чула; вона ні в що не вникала, і прийом гостей був обов'язком економки і дворецького. В останніх вельможніші користувалися ще увагою за традицією, але ми, номади, мусили розміщатися, як самі знали, і вранці бігати до буфету добувати з боєм склянку чаю або кави. Певна річ, при цьому четвертак або полтинник відігравали свою роль. Та іноді гостей було так багато, безладдя доходило до такого хаосу, що й підкуплені лакеї нічого не могли зробити для своїх клієнтів. Але ці життєві невігоди надолужувались різноманітним і веселим товариством, що зранку збиралося у гостинних кімнатах, де дами й панночки одна перед одною хизувалися люб'язністю, вродою, вишуканістю і розкішшю туалетів. Бали Т. Г. Волховської були для Малоросії своєрідним Версалем: туди везли напоказ наймодніші сукні, найновіші мазурки, найдотепніші каламбури, і там же відбувався іноді перший виїзд панночки, яка доти ходила в коротенькому платтячку й мереживних панталонах. Там зав'язувались сердечні романи, відбувалися катастрофи, проголошувалась краса та здобувалась слава танцюристів і танцюристок. Так, подібні бали вже не повторюються, тому що зараз небагато знайдеться бажаючих їхати за півтора ста верст із сім'ями на триденні танці, та й навряд чи знайдеться поміщик, готовий викинути кілька тисяч карбованців на подібні розваги. Величезна, освітлена люстрами зала ледве могла вмещати товариство, хоча чимало гостей займали інші кімнати і багато чоловіків грало в карти по своїх квартирах. Старовинні меблі, квіти, спозаколишні люстри і штори — все це при освітленні і найновіших костюмах, під звуки музики мало надзвичайно цікавий вигляд. І раптом серед натовпу виряджених дам і вифранчених кавалерів з'являється грубник у простому селянському одязі, у змашених дьогтем чоботях, з довгою кочергою і, розштовхуючи надушений парфумами натовп, прямує до груби, сідає навпочіпки на паркеті і, помішуючи головешки, нюхає собі тютюн з ріжка, вийнятого з-за халяви. Виждавши флегматично час, грубник лізе по драбинці, закриває каглу і, склавши на плечі своє причандалля, повертається назад таким же робом, не звертаючи уваги на те, що відбувається навколо, як людина, що сумлінно виконала свій обов'язок.

Зимові бали були блискучі, проте літні значно веселіші, тому що після танців, на світанку, товариство виходило на обсаджений квітами лужок перед будинком, гуляло по саду, і тут договорювались у променях ранкової зірничі ті слова, що якимось завмирили у душній бальній атмосфері...

Товариство зібралось чималеньке. За протекцією одного приятеля, я мав кімнатку, хоч і не затишну, але окрему, так що, незважаючи на невігоди, був усе-таки влаштований краще за багатьох інших. Пам'ятаю, що після гамірного сніданку я повернувся до себе покурити і почитати. Проходячи повз головний під'їзд, я почув голоси: «Гребінка! Гребінка!» — і зупинився. Євген Павлович під'їздив до ганку в супроводі незнайомця. Вони вийшли. Супутник його був се-

Шевченків Свім

редній на зріст, кремезний; на перший погляд обличчя його здавалося звичайним, але очі світилися таким розумним і променистим світлом, що мимоволі я звернув на нього увагу. Гребінка одразу ж привітався зі мною, взяв за плечі і, штовхнувши до своєї супутника, познайомив нас. Це був Т. Г. Шевченко. Останній знав мене з віршованого послання до нього, надрукованого в «Молодику», і міцно обнявся зі мною. Подорожнім треба було вмитися і привести одяг у порядок. Я запросив їх до своєї кімнати. Гребінка скоро пішов униз, а Тарас Григорович залишився зі мною. Я згадав про свій вірш не з самолюбства, навпаки, я вважаю його слабким, але тому, що це було перше друковане висловлення співчуття й поваги українця до народного поета, і Шевченко кілька разів сказав мені своє щире «дякую», котре, як відомо всім, хто добре знав його, мало особливої чарівності в устах славного Кобзаря. Але недовго ми розмовляли. Звістка про приїзд Шевченка миттю розлетілася по всьому дому, і моя кімната незабаром наповнилась шанувальниками, що приходили познайомитися з рідним поетом. Прийшов і Гребінка, і ми пішли в зал. Усі гості юрмилися біля входу, і навіть манірні панночки, які інакше й не говорили, як по-французьки, й ті з цікавістю чекали появи Шевченка. Поет, очевидно, був зворушений блискучим прийомом, і після звичайного представлення господині, яка зовсім не розуміла, кого їй представляють, Шевченко усівся між дамами в товаристві С. О. Закревської. Цілий день він був предметом загальної уваги, за винятком двох-трьох осіб, які не визнавали не тільки української, а й російської поезії і марили лише Гюго і Ламартіном. Швидко Шевченко став наче свій з усіма і був як дома. Багато гарненьких жінок читали йому напам'ять уривки з його творів, і він особливо хвалив чистоту полтавської говірки. Вплив цієї чистої мови позначився на його останніх творах, а в перших помітна перевага задніпрянської говірки...» [1].

Таким чином, 172 роки тому село Мойсівка, яке нараховувало трохи більше сотні селянських дворів і близько 300 жителів, було одним із центрів богомного життя. І для цього його господарі створили всі умови. Ще на початку XIX століття у своєму мойсівському маєтку Волховські збудували вишуканий палац, який був обсаджений великим парком, що простягався понад ставом аж до річки Чумгак. Частина парку займали плантації ягідників, його також прикрашали численні статуї, фонтани, альтанки. Кожна альтанка мала свою назву, як-от «Храм любові», «Грот Діани», «Притулок пастушки» та інші. Доріжки в парку були посипані піском. Крім того, у парку було насипано могили, де під час бенкету веселилися гості господарів Мойсівки.

Поруч із палацом містився і мурований храм Святих апостолів Петра і Павла, збудований у 1808 році. Особливо чудово цей архітектурний ансамбль виглядав вечорами, коли весь світився вогнями тисяч свічок. Збереглися малюнки, які зображують інтер'єр палацу Волховських. Дім був обставлений старовинними меблями, виблискував кришталевими люстрами, великими дзеркалами, а всюди росли квіти, які так обожнювала Тетяна Густавівна Волховська. У просторій досвітній кімнаті могло танцювати відразу до кількох десятків пар. Був у маєтку Волховських власний оркестр і чудовий хор, який поповнювався за рахунок домашньої прислуги. У М. Чалого читаємо, що іноді бали в Мойсівці тривали по кілька днів і на них з'їжджалося до 400 осіб. Приміром, на бал, який проводився

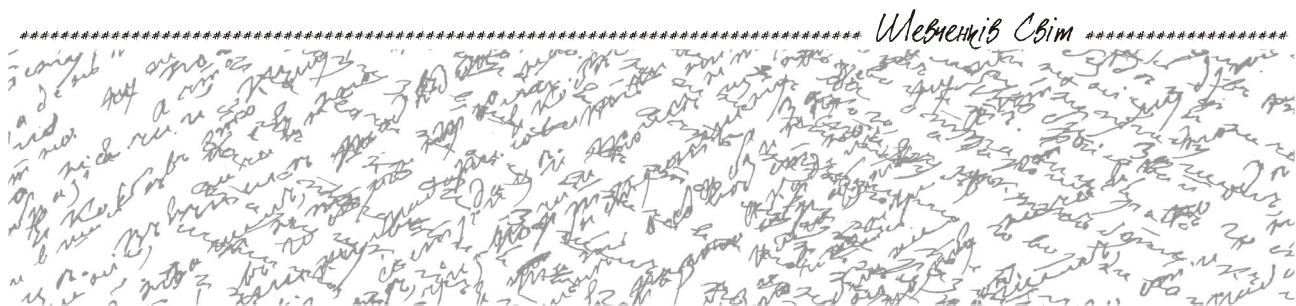
з нагоди 80-річчя Т. Г. Волховської, до неї з'їхалися гості з трьох губерній [7, 33]. Був серед них і Шевченко, який тоді вдруге відвідав Мойсівку.

Свідчення про ці відвідини Мойсівки знаходимо в праці М.І.Петрова «История украинской литературы». Зокрема, він пише: «Кінець 1843 року Тарас Григорович провів у м. Яготині в князя Репніна, а на початку 1844 року він потрапив знову в компанію "мочеморд", незважаючи на застереження княжни В. М. Репніної. Незабаром після виїзду з Яготина – Шевченко знову з'являється в Мосівці...» [7]. У цьому контексті цікавими є і спогади Стороженка, на які у своїй роботі посилається М. І. Петров. Очевидно, Стороженко, який прикрився криптонімом С-ко, був одним з онуків поміщиці села Велика Круча Пирятинського повіту Марії Давидівни Корсун, бо згадує її як свою бабусю: «12 січня 1844 року, в день іменин Т. Г. Волховської, в Мосівці було велике святкування, з'їхалося понад півтораста душ гостей, між ними був і Тарас Григорович. Серед інших веселощів була влаштована лотерея на користь однієї з присутніх, на ім'я Олександри Іванівни Шостки, або, як її звичайно називали, Шосточка. Розігрувався портрет цієї пані, намальований Шевченком... Подібність портрета з оригіналом була разюча, в художньому відношенні ця робота Тараса Григоровича відзначалася винятковою реальністю обробки. Розміром портрет був з аршин заввишки і чверті три завширшки. 12 січня дешеві лотерейні квитки швидко розійшлися по руках, зібрана сума з гаком покрила розтрачену Шосточкою й одразу ж була передана в її розпорядження, а портрет виграла моя бабуся. Та, на жаль, одна її знайома, якась Ганна Корніївна Огронович, двоюрідна сестра Шостачки, після настійних прохань просто змусила подарувати їй портрет. Г. К. Огронович уже кілька років як померла, і робота пензля нашого великого поета пропала безслідно. Припускають, що Огронович подарувала портрет своїм родичам, у яких згодом згорів будинок і в ньому, можливо, і художній твір Тараса Григоровича» [4].

12 січня 1846 року Т. Г. Шевченко втретє побував у Мойсівці на званому балу. Цього разу в маєтку Волховської він намалював портрет господині та копію портрета її покійного чоловіка П. С. Волховського. Ці картини довгий час прикрашали стіни однієї з віталень будинку. Також було написано дві картини під назвою «Бал у Волховських» та карикатурні портрети «Товариства мочемордія».

Деталі четвертого приїзду Шевченка до Мойсівки в життєписах ХІХ століття не зафіксовано, хоча місцеві краєзнавці вважають, що востаннє поет відвідав Мойсівку влітку 1859 року. Тоді в супроводі буфетника Волховських Аристарха Петровича Новицького він пройшовся селом і був у нього на гостинах. Припускаємо, що це сталося 11 червня, бо 10 червня Шевченко був у Пирятині. Тут він написав вірш «Ой маю я оченята», а вже 12 червня Кобзар був у Переяславі в Козачковського. З Пирятини до Переяслава була одна «стовбова» дорога, яка й зараз іменується «лубенський шлях», вона пролягає побіля Мойсівки. І, певно, не міг поет не завітати в те село,

*Де колись, мов брата,
Привітали мене. Мати!
Старесенька мати! («Г. З.»).*

Отже, на нашу думку, це питання має стати предметом подальших досліджень, які, можливо, відкриють нові факти в біографії Т. Г. Шевченка і в історії села Мойсівки. Як би там не було, а мойсівчани досі свято бережуть пам'ять про перебування в їхньому селі великого поета, який знайшов тут багатьох друзів і велике кохання.

Звичайно, за 170 років у Мойсівці багато чого змінилося, і сьогодні про велелюдні та гучні бали, які колись славилися на всю Полтавщину, вже ніщо не нагадує. Постійні розваги та марнотратство призвели до занепаду господарства Волховських. У кінці XIX століття вони змушені були розпродати свої землі, але й це не врятувало їх від банкрутства. Тому в 1912 році Мойсівка перейшла в казенну власність. У розкішному маєтку розмістили державні установи та квартири для земських учителів. У буремні роки Громадянської війни маєток у Мойсівці було зруйновано, а цеглу з нього місцеві жителі розібрали на свої потреби. Пізніше, за радянської влади було знищено і розкішний парк, який оточував маєток. Деревя викорчували, а землю розорали. Дивом збереглася лише церква Петра і Павла, яка діяла аж до 60-х років минулого століття. У 1962 році церква була закрита, а її приміщення віддали під колгоспне зерносховище. Проте, мабуть, і в такому вигляді старовинна церква муляла очі партійному керівництву. 14 квітня 1973 року приміщення церкви спалили активісти-комсомольці і воно почало руйнуватися. Зруйновано й могили місцевих поміщиків, які були поховані біля церкви [6]. І тільки в 1994 році, після здобуття Україною незалежності в Мойсівці почали відновлювати занедбане приміщення Петро-Павлівської церкви, яке, до речі, занесено до Державного реєстру пам'яток архітектури національного значення [2]. На жаль, цей процес триває донині.

ЛІТЕРАТУРА

1. Афанасьєв-Чужбинський О. Спомини про Т. Г. Шевченка // Спогади про Тараса Шевченка. – К., 1982. – С. 90 – 91.
2. Вікіпедія. Пам'ятки архітектури національного значення Черкаської області. Електронний ресурс: <https://uk.wikipedia.org>.
3. Єфремов С. О. Шевченкознавчі студії / С. О. Єфремов; передмова Е. С. Соловей; упорядкув. О. В. Меленчук. – К.: Україна, 2008. – 368 с., портр.
4. Петров Н. И. История украинской литературы / Н. И. Петров. – К., 1884. – С. 310 – 312.
5. Полонська-Василенко Н. Некролог / Н. Полонська-Василенко // Мюнхен: Наукові записки українського вільного університету. – 1965 – 1966. – Ч. 8. – С. 228.
6. Сайт села Мойсівки. Електронний ресурс: <http://moysivka.drabivrada.gov.ua/tgshevchenko-i-moysivka>.
7. Чалий М. К. Життя і твори Тараса Шевченка / Михайло Чалий; пер., післям. та комент. В. Л. Смілянської. – К.: Веселка, 2011. – 263 с.: іл.
8. Шагінян М. Тарас Шевченко / М. Шагінян. – М.: ОГИЗ, 1946. – С. 158 – 169.

